

MARC NICHANIAN • Edebiyat ve Felaket

MARC NICHANIAN 1946'da Paris'te doğdu. Doğu dilleri eğitimi aldıktan sonra felsefe doktorası yaptı (1979'da Jean-Luc Nancy danışmanlığında tezini yazdı). Paris, Venedik ve Los Angeles'ta seyyaren Ermeni edebiyatı eğitimi verdi. 1996'yla 2007 arasında New York Columbia Üniversitesi'nde Ermeni dili ve edebiyatı dersleri verdi, Sabancı Üniversitesi'nin Kültürel Çalışmalar Bölümü'nde "konuk profesör" olarak okutmanlık yaptı. 1980'den sonra GAM (edebi ve felsefi analiz dergisi) başlığı altında Ermenice altı ortak cilt yayımladı. Fransızca eserleri: *Agés et usages de la langue arménienne* (Entente, 1989), *La perversion historiographique* (Léo Scheer, 2006), *Antre l'art et le témoignage* (2006), *La révolution nationale* (2006), *Le deuil de la philologie* (2007), *Le roman de la catastrophe* (2008). Nietzsche, Walter Benjamin, Maurice Blanchot ve pek çok yazarın eserlerini Ermeniceye tercüme etti.

Anadolu Kültür'ün işbirliği ve katkılarıyla yayımlanmıştır.

Littérature et catastrophe

© 2011 Anadolu Kültür A.Ş.

İletişim Yayınları 1676 • Edebiyat Eleştirisi Dizisi 23

ISBN-13: 978-975-05-0972-8

© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2011, İstanbul

EDITÖR Türker Armaner

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Pakize İşcan

DİZİN Burcu Tunakan

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MARC NICHANIAN

Edebiyat ve Felaket

Littérature et catastrophe

ÇEVİREN Ayşegül Sönmezay

İÇİNDEKİLER

Okuyucunun Dikkatine 7

GİRİŞ

Tanığın Ölümü 11

Tarih ve inkârcılık 11

Adlandırma sorunu 19

Tanığı olmayan olay 24

BİRİNCİ BÖLÜM

20. Yüzyılda Ermeni Tanıklığı 35

Çifte imkânsızlık 35

Tanıklık ve yurttaşlık ilkesi 39

1915'ten sonra Ermeni tanıklığı 36

Tarih ile edebiyat arasında 75

İKİNCİ BÖLÜM

İmkânsız Gösterim 83

Reddetme ve inkâr 83

Yanlış anlamalar, açıklamalar 86

Ulusallaştırma ve estetikleştirme 91

Biyografinin devamı	100
Cehennem	105
Arşiv ve tanıklık	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çankırı Hapishanesi'nde	117
Girizgâh: Gösterimi imkânsız olan ile affedilmesi imkânsız olan	117
Gomidas ve estetik ilkesi	125
Gomidas Çankırı'da	125
Felaket'i yazmak. Birkaç küçük öykü	132
<i>Ölü Tanıkla Özdeşleşme</i>	140

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yorumlar Savaşı	149

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yas ve Barışma	181
Giriş	181
Tarihten bir tablo: Daniel Varujan ve Mehmet Emin	184
Geçiş: Hakikat ve barışma	200
Barışma tiyatrosu	205

EK

Çeviriler	215

KAYNAKÇA	259

DİZİN	263

OKUYUCUNUN DİKKATİNE

Elinizdeki kitap, 2009 yılının Şubat ile Haziran ayları arasında İstanbul'da verdiğim konferansların Türkçe çevirisidir. Konferansların ilk dört oturumu Sabancı Üniversitesi İletişim Merkezi'nde; beşincisi ise, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün daveti üzerine rektörlüğün Büyük Toplantı Salonu'nda yapıldı.

Bu konferansları düzenleme fikrini, Anadolu Kültür Yönetim Kurulu Başkanı Osman Kavala'ya borçluyuz. Konferansların gerçekleşmesini mümkün kılan da odur. Bütün bu gayretleri için kendisine buradan teşekkür etmek isterim.

Konferanslar, ilk önce İngilizce yazıldı ve sunuldu. Daha sonra, elinizdeki yayının hazırlanışında, bu konferansların tamamını yeniden yazarken (yer yer tamamlarken) Fransızca'yı kullandım. Birkaç dipnot eklerken, atıfları da olabildiğince azaltmaya çalıştım. Size sunduğumuz metin, Fransızca yazılmış ikinci metnin çevirisidir. İlk halinden pek az farklı olmakla birlikte önemli, hatta temel sayılabilecek bir noktada değişiklik yaptığımı belirtmeliyim. İstanbul'da verdiğim haliyle ilk konferans "Yirminci Yüzyılda Ermeni Ta-

nıklığı” başlığını taşıyor ve esas olarak bu alanda her şeyden daha zaruri saydığım ön açıklamaları kapsıyordu. Okumakta olduğunuz kitapta bütün bu ön açıklamalar “Tanığın Ölümü” başlıklı giriş bölümünde bir araya getirildi. Baştan sona tarihsel tanıklığı konu alan birinci bölüm ise, bu kitap için yeniden yazıldı. Oysa İstanbul’daki konferansta, oldukça şematik bir sunumla yetinmiştim. Yaptığım bu değişikliğin, aşılması olanaksız bir zorluktan kaynaklandığını şimdiden belirtmeliyim: Tarihsel tanıklık ile tanığın ölümü kavramlarının birlikte telaffuz edilmesinden doğan zorluk. [Tanıklık, hayatta kalanların yazdığı, bitmek tükenmek bilmeyen gaddarlıkları okumamız için bize sunulan anlatıların dışına genelde pek çıkamaz; bununla birlikte, bu anlatılar, celladın iradesine bir biçimde karşı çıkmak için “tarih yazma” zorunluluğunun bilincini de taşır. Oysa hemen belirtmeliyiz: Felaket, tanığın ölümüdür.] Bu nedenle ve yalnızca sonuçları bakımından Felaket, hakikati olmayan bir suçtur; halbuki tarihsel tanıklık, her zaman Felaket “hakikat”ini dile getirdiği izlenimini verir; elbette yanıltıcı bir izlenimdir bu. Zira tanıklık, olgulara ilişkin hakikati hayli sınırlı ölçüde dile getirebilir. Bu kitabın tek tek bütün sayfaları boyunca sıralanan soruların tümü, işte bu önemli zorluğu çeşitli yollarla biçimlendirmekten ibarettir. Bütün sorular bu zorlukta tökezliyor ve kitap boyunca ortaya atılan sorular arasında, diğerlerine göre en çarpıcı olanı şu: *Hakikati olmayan bir suçu affetme imkânı var mıdır?* Affetme sorununu anlamanın tek yolu, böyle bir af karşılanabileceği kabul edilen suçun yapısını sorgulamaktan geçer. Böyle bir sorgulama olmaksızın yapılacak her af talebinin, suçu çoğaltmaktan başka bir işe yaramayacağını düşünüyorum.

Sırası gelmişken; okuyucularımızın elinde tuttuğu kitabın, bir dizi konferans metninden yola çıkılarak hazırlandığını, yani (üç ay gibi bir süre içinde) *sözle ifade edilmek* üze-

re yazılmış bir metne dayandığımı bir kez daha hatırlatalım. Bu durum, sözel dilde kullanılan kimi ifadelerin neden bu denli çok olduğunu açıklayacaktır (metni baştan sona yeniden kaleme aldığım için, sözlü dile özgü bu ifadeler, kaçınılmaz olarak yeni konularına uygun makul bir sayıya ulaşırlar). Yine bu durum, hazırlık mülahazalarının uzunluğu ve her oturumun başında yeniden değinilen kimi hususların yanı sıra, kültürel bağlama yönelik sayısız (çoğunlukla örtük) göndermeye ve izleyicilerle yapılan tartışmaların metnin bütünündeki yansımalarına da açıklık kazandırıyor; kaçınılmaz tekrarlar da cabası.

Bir başka önemli husus: Ermenice kelimelere ve kitap başlıklarının sistemli çevriyazısı yapılırken, modern edebi Ermenicenin bir değişkesi olan ve Türkiye’de konuşulan Batı Ermenicenin telaffuzu esas alındı.

Okuyucu bu kitapta, konferans metinleri dışındaki Ek’te yer alan bölümde, görüşlerimi açıklarken sözünü ettiğim ya da yorumladığım –ve çeşitli yazarlar tarafından Ermenice kaleme alınmış– kimi metinlerin Türkçe çevirilerine de ulaşabilecektir. Dürüstlük gereği şunu da belirtmeliyim ki, ilk başlarda bu metinleri Fransızcadan kendim çevirdim; elinizdeki çeviriler, benim Fransızca çalışmalarımın yola çıkılarak yapıldı. Dolayısıyla, *belge* olmaktan başka bir değer taşımıyorlar. Daha kapsamlı, edebi çevirinin benimsenmiş kurallarına daha uygun Türkçe çeviriler yapmak başkalarına düşüyor.